

ცდილობენ თავს მოახვიონ მეფეს ისეთი პოლიტიკური წყობილება, რომელიც მათი სოციალ-პოლიტიკური მიზნების განხორციელებას უზრუნველყოფდა.

საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანების შედეგად გაქრნენ მთავრები და გამრავლდნენ დიდებულები აზნაურები. „დიდება“ ეწოდებოდა მეფის მიერ აზნაურისათვის თანამდებობის მინიჭებას და ამ თანამდებობასთან დაკავშირებით ყმა-მამულის წყალობას.

მეფის ხელში „დიდება“ ძლიერი იარაღი იყო. მეფეს შეეძლო „დიდება“ არა მარტო დიდი აზნაური, არამედ ყველა, ვისაც ის ამის ღირსად მიიჩნევდა. მეფის ნებაზედვე იყო დამოკიდებული დიდების შეცვლა თუ წართმევა.

დიდი აზნაურებიც იბრძოდნენ „დიდებისათვის“, ე. ი. სამეფო კარის იმგვარად დაუფლებისათვის, რომ დიდების „წყალობა“ და „დიდება“ (ე. ი. ბოძება და წართმევა) მეფის ნებაზე კი არა, არამედ ამ დიდებულ აზნაურთა ნებაზე ყოფილიყო დამოკიდებული.

ბრძოლა ხანგრძლივი და მედგარი იყო. ყმა-მამულით ღონიერი დიდაზნაურები XI—XII საუკუნეში კიდევ უფრო გაძლიერდნენ. მათ ხელში ცვივდნენ არა მარტო გლეხად ქცეული მდაბიორ-მოლაშქრენი, არამედ წვრილ აზნაურთა ფართო ფენებიც. და ამას არც თუ მცირედ უწყობდა ხელს სწორედ ის დიდება, რომელსაც მეფე უპირატესად ამ დიდაზნაურებს უწყალობებდა ხოლმე.

თავი XI

საქართველოს საზინაო-პოლიტიკური ვითარება და საგარეო ურთიერთობა XII საუკუნესა და XIII ს. დასაწყისში

§ 1. საქართველოს პოლიტიკური ვითარება XII ს. მეორე ნახევარში

საგარეო ურთიერთობა

ფეოდალურმა საქართველომ დავით აღმაშენებლის ხელმძღვანელობით წარმატებით მოიგერია თურქი მომთაბარენი. დავით აღმაშენებლის შემდეგ, ვიდრე XIII საუკუნის ოციან წლებამდე, საქართველოს დროდადრო მედგარი ომი ჰქონდა მეზობელ თურქულ სახელმწიფოებთან, საამირო-სასულტნოებთან. ეს ომები მიზნად ისახავდა, უპირველეს ყოვლისა, სომხეთისა და შარვან-რანის საკითხების გადაწყვეტას. ამიერკავკასიის ფეოდალურ ხალხთა ინტერესები სავსებით ემთხვეოდნენ ერთიმეორეს. ისე რომ თურქობის წინააღმდეგ

ბრძოლაში საქართველო მარტო არ იყო და მის გვერდით მხნედ იბრძოდნენ სომხეთისა და რან-შარვანის მოძვე კულტურული ხალხები.

მაგრამ საქართველოს პოზიციები ამ ბრძოლაში სხვა მხრივაც იყო გაუმჯობესებული. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სელჩუკიან თურქთა ერთიანი სახელმწიფო დიდი ხანი იყო, ურთიერთ მოქიშვე ფეოდალურ ერთეულებად დაიშალა. იმავე დროს თურქულ სასულტანო-საამიროებს დასავლეთიდან ძლიერი მტრები გაუჩნდნენ: პალესტინა-სირიაში დამკვიდრებული ევროპელი ჯვაროსნები და ახლად ფეხზე წამომდგარი ბიზანტიის იმპერია. ასე რომ თურქთა მიერ საქართველოს დაპყრობის უშუალო საფრთხე გაქრა, ხოლო ამიერკავკასიის სხვადასხვა მხარეში მათი ბატონობის საბოლოო მოშლა შესაძლებელი ჩანდა. საქართველო შეუწელებლივ იბრძოდა თურქთა ამ ბატონობის მოსაშლელად. ასწლოვანი ბრძოლა მან ბრწყინვალედ მოიგო: XIII საუკუნის დასაწყისში საქართველოს ირგვლივ შემოკრებილი იყო მთელი კავკასიისა და მისი ახლო მხარეების ფეოდალურ-კულტურული სამყარო.

მძიმე და ცვალებადი იყო ეს ასწლოვანი ბრძოლა თურქთა წინააღმდეგ. ასეთ ხანგრძლივ ბრძოლაში მარცხი თუ გამარჯვება, სხვა გარემოებათა გარდა, დამოკიდებულია უპირატესად თითოეული მეზობელი მხარის შინაურ ვითარებაზე, მის სოციალ-ეკონომიურ წყობასა და ორგანიზაციულ სიმტკიცეზე. ფეოდალური საქართველო და მისი მეტოქე თურქული სახელმწიფოები ამ მხრივ ერთიმეორისაგან დიდად არ განსხვავდებოდნენ. თანდათან თურქები ეზიარნენ ფეოდალურ ურთიერთობას. ისლამიც კი, ეს ოდესღაც დიდი დამრავლავი ძალა, თურქულ ფეოდალიზმს შეგუებოდა. მძაფრი კლასობრივი და შინაკლასობრივი ბრძოლით მოცული თურქული სასულტანო-საამიროები არანაკლები ენერგიით ებრძოდნენ ერთიმეორეს, ვიდრე მეზობელ ქრისტიანულ ქვეყნებს.

არც ამიერკავკასიის ქრისტიანული სამყარო, საქართველოს მეთაურობით, წარმოადგენდა მონოლითურ ძალას თურქთა წინააღმდეგ ბრძოლაში და ისიც ამ მუსლიმანურ მეტოქეს, ისევე როგორც სხვა ყოველგვარ საზოგადოებრივ მოვლენას, კლასობრივ-წოდებრივი თვალსაზრისით აფასებდა.

დავით აღმაშენებლის ძის დემეტრე მეფის დროს (1125—1156) თურქები დიდის ენერგიით ცდილობდნენ ანისის უკან დაბრუნებას. ბოლოს და ბოლოს ქართველები იძულებული გახდნენ დათმობის გზით მორიგებოდნენ მეტოქეს. ანისი დემეტრე მეფემ ისევ მაჰმადიან მმართველს დაუთმო, ოღონდ ყმადნაფიცობის პირობით.

საქართველოსათვის არსებითი სასარგებლო შედეგი არც განძაზე დაშქრობას მოჰყოლია. მართალია, 1138 წელს ქართველებმა განძა

აიღეს და ქალაქის კარი გამარჯვების ნიშნად საქართველოში მოიტანეს (ეს კარი დღესაც გელათშია დაცული), მაგრამ ქალაქი და მისი მიმდგომი ქვეყანა ვერ შეინარჩუნეს და განძა მას შემდეგაც დიდხანს მაჰმადიან მეტოქეთა საყრდენ პუნქტად რჩებოდა საქართველოს წინააღმდეგ ბრძოლაში..

საშინაო ურთიერ-
ობა დემეტრე I
დროს

ქართველთა ასეთი წარუმატებლობის მიზეზი იყო არა იმდენად დემეტრე მეფის პირადი თვისებები, არამედ, უმთავრესად, ქართული ფეოდალური საზოგადოების შიგნით მიმდინარე მოვლენები.

დავით აღმაშენებელმა, როგორც ვიცით, დიდაზნაურთა პოლიტიკურ მიდრეკილებას დონივრად შეუტია, მაგრამ დიდაზნაურობის სოციალ-ეკონომიური საფუძვლები მაინც ხელუხლებლად დასტოვა. XII საუკუნეში კი ქვეყნის სწრაფი განვითარება იმ გზით წავიდა, რომ დიდაზნაურთა შემდგომი სოციალ-ეკონომიური გაძლიერება გარდაუვალი იყო. დიდაზნაურთა გლეხებად იქცნენ გაჩანაგებულ მდაბიორ-მოლაშქრეთა ფართე წრეები; დიდაზნაურთა ძლიერ სახლებს შერჩნენ და შეემატნენ წვრილანაურული ყმები, დიდაზნაურებმავე თანდათან ხელთ იგდეს, მეფისაგან წყალობად, განდიდება-გაძლიერების ყველაზე უფრო მოქმედი საშუალება — დ ი დ ე ბ ა. ბუნებრივია, რომ ასეთი დიდებული აზნაურები ცდილობდნენ თავიანთი სოციალ-ეკონომიური მდგომარეობის შესაფერისი პოლიტიკური უფლებების მოპოვებას. ამისათვის, მათი აზრით, საჭირო და აუცილებელი იყო გაერთიანებული საქართველოს სამეფო კარის დაუფლება, მეფის დამორჩილება.

მთელი XII საუკუნე და XIII საუკუნის პირველი მეოთხედი აღსავსეა ამ ბრძოლით. დიდებული აზნაურები ხან ცალ-ცალკე, ხან ჯგუფობრივ გამოდიან, ხან ტახტის მემკვიდრეს ამხედრებენ არასასურველი მეფის წინააღმდეგ, ხან უმისოდაც მოქმედებენ, ხან გაფიცვას მიმართავენ, ხან პოლიტიკურ მოთხოვნებს აყალიბებენ, ხან არსებული წესების დამცველად გამოდიან, ამ წესების დარღვევას მეფეს „აბრალებენ“ და მათ აღდგენას მოითხოვენ.

დიდებულ აზნაურთა ჯგუფის მხარდაჭერით იყო, რომ დემეტრე მეფეს ტახტს ეცილებოდნენ ჯერ მისი ძმა ვახტანგი, ხოლო შემდეგ უფროსი შვილი დავითი, რომელიც მეფეს სწამებდა, ვითომ ის უმცროსი ძის, გიორგის, გამეფებას აპირებდა.

დავით უფლისწულმა დემეტრე მეფეს რამდენჯერმე შეთქმულება მოუწყო და ბოლოს სამეფო გვირგვინიც წაართვა. 1155 წელს დემეტრემ მეფობაზე ხელი აიღო და ბერად შედგა. სამეფო ტახტი დავით დე-

მეტრეს ძემ დაიჭირა, მაგრამ მან ერთი წელიც ვერ იმეფა და გარდაიცვალა. დემეტრე ბერმა მონასტერი მყისვე დატოვა, ისევ გამეფდა და 1156 წელს სამეფო ტახტზე თავისი საყვარელი შვილი გიორგი აიყვანა.

სამეფო ტახტის გარშემო დატრიალებულ ამ სისხლიან ამბებს არა ერთი დიდებული აზნაურის სახლი შეეწირა.

გიორგი III-ის
მონეტა (XII ს.)

§ 2. საქართველოს პოლიტიკური ვითარება XII ს. მეორე ნახევარში

თურქებთან ურთიერ-
ობა გიორგი III
დროს

ქართველები თურქებს გიორგი მეფის ენერგიული ხელმძღვანელობით უფრო წარმატებით ებრძოდნენ, ვიდრე დემეტრე მეფის დროს. 1161 წელს გიორგი მეფემ ანისზე გაილაშქრა, ქალაქი აიღო, იქ მაჰმადიანთა მმართველობა მოშალა და ქვეყანა საკუთრად სამეფოდ დაიჭირა. ანისი მეფემ ამირსპასალარ ევანე ორბელს ჩააბარა და ამ საქმეში თანაშემწედ დიდებული აზნაური სარგის მხარგრძელი დაუნიშნა.

1162 წელს ქართველები კიდევ უფრო ღრმად გაიჭრნენ სამხრეთისაკენ და არარატის მხარეში მდებარე სომხეთის ძველი დედაქალაქი დვინი აიღეს. ქართველთა ასეთ აქტიურობას პასუხად მოჰყვა თურქულ სახელმწიფოთა კოალიციური ლაშქრობა. შაჰი-არმენად წოდებული, ხლათის მფლობელი, დიარბექირის მმართველი და არზრუმის ამირა შეერთებული ძალით შეეცადნენ მდგომარეობის გამოსწორებას — სომხეთიდან საქართველოს გაძევებას, მაგრამ მრავალგზისმა დიდმა და მცირე ლაშქრობამ ამაოდ ჩაუარათ. ქართველ-სომეხთა შეერთებულმა ძალამ გადაჭრით უკუაგდო თურქი დამპყრობლები და 1173 წლიდან დვინისი და მათი მიმდგომი მხარეები მტკიცედ შემოვიდა საქართველოს სახელმწიფოში.

ამავე ხანებში გიორგი მეფე იძულებული შეიქნა შარვანის საქმეებისათვის მიეხედნა.

როგორც ვიცით, დავით აღმაშენებელმა მოშალა შარვანი, როგორც დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეული, და უშუალოდ შემოუერთა ის საქართველოს. მაგრამ მისი გარდაცვალების შემდეგ მდგომარეობა აქაც შეიცვალა და შარვანის საკითხი ქართველებმა კომპრომისის გზით მოაგვარეს. შარვანში, ისევე როგორც მეზობელ რანში, მოსახლეობა წარჩევი იყო. შამახის დასავლეთით ვიდრე ჰერეთის საზღვრებამდე ქრისტიანი მოსახლეობა სჭარბობდა, შარვანის აღმოსავლეთი მხარეები

კი უპირატესად მაჰმადიანებით იყო დასახლებული. ამისდა კვალად (უეჭველია, ადგილობრივი ქრისტიანული მოსახლეობის უმრავლესობის სურვილიც ასეთი იყო), ქართველებს შარვანი ორად გაუყვიათ, მისი დასავლეთი, ქრისტიანული, ნაწილი ვიდრე თეთრ წყლამდე (შამახის ახლოს, მის დასავლეთით) ჰერეთისათვის შეუერთებიათ. ძველი მაჰმადიანი მმართველი შარვან-შაჰი აღუდგენიათ და ის ყმადნაფიცობის პირობით საქართველოს მეფისათვის დაუმორჩილებიათ. ქართველთა ასეთი მოქმედება სამი მიზეზით აიხსნება: აბრეშუმით მდიდარი შარვანი, როგორც შემოსავლის წყარო, განსაკუთრებით ძვირფასი იყო ფეოდალური საქართველოსათვის; შარვანის დაჭერით ქართველები საფრთხეს უქმნიდნენ თურქ მეტოქეთა მფლობელობის მთავარ საყრდენს ამიერკავკასიაში — განძას, და, ბოლოს, მესამე მიზეზი იყო ის პოლიტიკური ტრადიცია, საქართველოს მეფის კარზე რომ შემუშავებულიყო: ბიზანტიის პოლიტიკური მემკვიდრე საქართველო ქრისტიანი მოსახლეობის შემოკრებას და მის ერთ სახელმწიფოდ გადაქცევას ლამობდა.

XII საუკუნის შუახანებში შარვანის მაჰმადიანურ ნაწილს აღსართან შარვან-შაჰი განაგებდა. ის საქართველოს მეფის გიორგის ყმადნაფიცო იყო და მისი დისწულიც. აღსართან შარვან-შაჰს დარუბანდის მხრიდან თავს ესხმოდნენ იმიერკავკასიელი მფლობელები. შევიწროებულმა შარვან-შაჰმა პატრონს შეველა სთხოვა. 1167 წელს გიორგი მეფემ შარვანს გაილაშქრა, ქალაქები შაბურანი და დარუბანდი წაართვა მტერს და ისინი თავის ყმადნაფიც შარვან-შაჰს დაუბრუნა.

XII საუკუნის მეორე ნახევარში ფეოდალური საქართველოს ცხოვრებაში განსაკუთრებით ძლიერ იჩინა თავი ისეთმა მოვლენებმა, რომლებიც მოწმობდნენ, რომ ფეოდალური ქვეყანა განვითარების კრიტიკულ პერიოდში შესულიყო, როცა სახელმწიფო წყობილების ფორმა აღარ შეესაბამებოდა საზოგადოებრივი განვითარების ინტერესებს.

საზოგადოებრივ განვითარებაში კრიზისის ერთი მკაფიო ნიშანი იყო ფეოდალური წარმოებიდან გამოძევებულთა ანუ ე. წ. „გლახაკთა“ არაჩვეულებრივი სიმრავლე, რაც აგრე მძიმე ტვირთად დასწოლოდა მატერიალური დოვლათის მწარმოებელ საზოგადოებას; საზოგადოებრივ განვითარებაში კრიზისის მეორე ნიშანი იყო ფეოდალური წარმოებიდან აგრეთვე გამოძევებულთა ანუ ე. წ. „მეკობართა“ არაჩვეულებრივი სიმრავლე, რაც ასეთ თავსატეხ საკითხად ქცეულიყო ფეოდალური სახელმწიფოს მესვეურთათვის, განსაკუთრებით XII საუკუნის მეორე ნახევარში; საზოგადოებრივ განვითარებაში კრიზისის მოწმობდა ქართველ-

თა ლაშქარში შექმნილი მიდრეკილება ქონების შეძენის მიზნით მეზობელი ქვეყნების ბოლომოუღებელი რბევისადმი. დასასრულ, საზოგადოებრივ განვითარებაში კრიზისის მოწმობდა ფართოდ გავრცელებული ნოლალატური განწყობილება, მუდმივი ლალატის მოლოდინი და გარეშე დამპყრობელის მხარეზე გადასვლის განშირება.

დიდებული აზნაური ხელმწიფობას (შეუვალობა-ყმადნაფიცობას) ეძებდა და მეფის თვითმპყრობელობას ვერ ითმენდა. უკმაყოფილო იყო დამცრობილი აზნაური, დიდაზნაურთა ხელქვეშ რომ მოჰყოლოდა და კვლავ აღზევების იმედი გადასწყვეტოდა. არსებული ურთიერთობის წინააღმდეგ ერთ მთლიან პროტესტს წარმოადგენდა მდაბიორ-მოლაშქრეთა ფართე ფენა, გლეხად გარდაქცევის წინააღმდეგ უიმედო ბრძოლაში რომ გლახაკობა-მეკობრეობას მიმართავდა.

არსებული ვითარებით უკმაყოფილო იყვნენ აღმავლობა-გაძლიერების გზაზე მდგომ ვაჭარ-ხელოსანთა ფართე წრეებიც. მათ უკვე ევიწროებოდათ ფეოდალური სოციალ-პოლიტიკური გარემო და, წინააღმდეგ დიდაზნაურებისა, მეფის თვითმპყრობელობის შემდგომი გაძლიერების მომხრედ გამოდიოდნენ.

უკმაყოფილო იყვნენ მთიელები, რომელთა შორის ფეოდალური ურთიერთობა დაჟინებით იკვლევდა გზას და მანამდე თავისუფალ მოსახლეობას სოციალური დამონებით ემუქრებოდა.

დასასრულ, არსებული ვითარების წინააღმდეგ იბრძოდა ფეოდალური ურთიერთობით მუდამ უკმაყოფილო გლეხობა.

განსაკუთრებით ძლიერი იყო დიდგვარიან აზნა-
აჯანყება გიორგი მე- ურთა ბრძოლა მეფის წინააღმდეგ გიორგი მე-
ფის წინააღმდეგ დიდ- სამის დროს. აჯანყების სათავეში უფლის-
აზნაურთა ხელ- წული დემნა ანუ დიმიტრი იდგა.
მძღვანელობით დემნა გიორგი მეფის უფროსი ძმის დავითის

შვილი იყო და თავის ბიძას სამეფო ტახ-
ტის მიმტაცებლად სთვლიდა. ტახტის მაძიებელ უფლისწულს განსაკუთრებული ენერგიით უჭერდა მხარს მისი გამზრდელი და სიმამრი ივანე ორბელი, რომელიც ამავე დროს საქართველოს ლაშქრის მხედართმთავარიც იყო. როგორც ჩანს, პატივმოყვარე ფეოდალი ივანე ორბელი სამეფო კარზე გაპირველკაცებას აპირებდა და საფიქრებელია, რომ კიდევაც შეძლებდა ამას, თუ გიორგი მეფის მაგივრად თავის გაზრდილსა და სიძეს, ახალგაზრდა დემნას გაამეფებდა.

აჯანყება ივანე ორბელს ფართე გეგმით მოეწყო. გიორგი მეფის წინააღმდეგ დიდგვარიან აზნაურთა დიდი ნაწილი გამოვიდა. აჯანყების ცენტრი, მართალია, ქვემო ქართლი იყო, მაგრამ მეფის მომხრე-მოწინააღმდეგეთა შორის ხმალი ტრიალებდა და სისხლი იღვრებოდა საქარ-

რველოს მრავალ კუთხეში. ეს გარემოება იმას მოწმობდა, რომ ამ აჯანყებას ღრმა სოციალური საფუძველი ჰქონდა.

აჯანყება 1177 წელს დაიწყო. შეთქმულ-აჯანყებულთ მეფის მოულოდნელად დატყვევება განუზრახავთ. გიორგი მეფე თურმე თბილისის ახლო სამეფო სასახლეში ისვენებდა, როცა ივანე ორბელიმ, რომელიც იმ დროს კოჯორს იდგა, მისი შეპყრობა დააპირა. მაგრამ მეფეს დროულად აცნობეს საფრთხე და ისიც გადაჩნა. გიორგი მეფემ სასწრაფოდ თბილისს მოაშურა, ქალაქში ჩაიკეტა და ერთგულებს მოუხმო.

რაკი მეფე პირველ ხიფათს გადაურჩა და გაძლიერება იწყო, მის მოწინააღმდეგეებს ყოყმანი შეექმნათ. მეფემ ისარგებლა აჯანყებულთა ამ სისუსტით და გაბედული შეტევით კოჯრიდან გააქცია ისინი, შემდეგ სამშვილდეც წაართვა, ტაშირში ავიდა და გარს შემოერტყა **ლორეს ციხეს**, სადაც დემნა უფლისწული და მისი ერთგული ივანე ორბელი გამაგრებულიყვნენ. მუამბოხეთა სიმტკიცე მალე გატყდა, მრავალი მათგანი მეფეს მიუვიდა და შეცოდების პატიება ითხოვა. მეფემ აჯანყებულთა მოლაპატენი დიდის პატივით მიიღო, რამაც დანარჩენ მუამბოხეთა სიმტკიცე კიდევ უფრო შეარყია. აჯანყებულებმა ლორედან მოციქულები გაუგზავნეს მეზობელ თურქ ხელმწიფეებს და დახმარებას სთხოვეს მათ გიორგი მეფის წინააღმდეგ, მაგრამ უშედეგოდ. ამასობაში მეფე სულ უფრო და უფრო ძლიერდებოდა, აჯანყებულთა მხარე კი სუსტდებოდა. ბოლოს ლორეში შემწყვდეულ აჯანყებულთ ყოველივე იმედი გადაუწყდათ: დემნა უფლისწული მორჩილებით გამოცხადდა მეფესთან, დამორჩილდა მეფეს ივანე ორბელიც.

მეფემ დამნაშავეები გაასამართლა და „შემსგავსებული საქმეთა მათა მიაგო მისაგებელი“, ე. ი. კანონის თანახმად დასაჯა ისინი. დემნა უფლისწული ამ სასჯელს გადაყვა. ივანე ორბელის სახლიდან ცოცხალი მხოლოდ ისინი გადაჩნენ, ვინც იმ დროს საქართველოს გარეთ იმყოფებოდნენ, სხვა ყველა ამოხოცეს. მრავლად დაისაჯნენ სხვა აზნაურებიც, აჯანყებულთა ნაწილი კი უცხო სახელმწიფოებს შეეფარა, იქ გიორგი მეფის წინააღმდეგ საქმიანობდა და სამშობლოში დასაბრუნებლად ხელსაყრელ პოლიტიკურ ამინდს ელოდა.

ამ აჯანყებამ ნათელყო დიდგვარიან აზნაურთა პოლიტიკური პოზიცია. გიორგი მეფის წინააღმდეგ აჯანყებაში დიდმოხელე აზნაურთა უმრავლესობა იყო გარეული, ზოგი აქტიურად, ზოგი პასიურად. ეს ფაქტი ქვეყანაში შექმნილ რთულ პოლიტიკურ ვითარებას მოწმობდა და მძიმე მდგომარეობაში მყოფ მეფეს აჯანყების მონაწილეთა მიმართ ფრთხილსა და მოქნილ პოლიტიკას უკარნახებდა. ამიტომ იყო, რომ გიორგი მეფემ აჯანყების მხოლოდ აქტიური მონაწილე-მეთაურები დასაჯა.

მეფის უყოყმანო ერთგულებას კი ამ აჯანყების დროს უპირატესად უგვარონი და უხანონი (ე. ი. ახალკაცნი) შერჩნენ. ბუნებრივი იყო, რომ მეფემ აჯანყებაში აქტიურად მონაწილე დიდებულთა ადგილას ეს თავისი ერთგულები დააწინაურა. ასეთი იყო, მაგალითად, ყუბასარი, გაქართველებული ყივჩაღი, რომელსაც მეფემ ამირსპასალარობა უწყალობა; ასეთივე უგვარო იყო აზნაურის ნაყმევი აფრიდონ, რომელმაც მსახურთუხუცესობისა და ერისთავთერისთავის თანამდებობა მიიღო, და სხვ.

გიორგი მეფის პოლიტიკური ღონისძიება გაბედული და დიდმნიშვნელოვანი წამოწყება იყო. ამიტომ დიდაზნაურებმა განსაკუთრებით მწვავედ განიცადეს ეს ფაქტი და ის დიდგვარიანთა წინააღმდეგ მიმართულ საშიშ შეტევად შეაფასეს. მაგრამ ვიდრე აჯანყებულთა ეს მძიმე ტაქტიკური დამარცხება არ განელებულიყო, ხოლო გამარჯვებული გიორგი მეფე კი ისევ მხნეობდა, დიდგვარიანები მიდუმებული ისხდნენ და მოხერხებულ დროს უცდიდნენ. სამაგიეროდ არ სდუმდნენ ეკლესიის მესვეურები.

ეკლესიის მესვეურთა გამოსვლა

1103 წლის მარტის შემდეგ ეკლესიაში დიდგვარიანებმა ისევ გზა გაიკაფეს და XII საუკუნის მიწურულისათვის გადაწყვეტი მნიშვნელობაც მოიპოვეს. მათი გავლენით და თაოსნობით იყო, რომ, ვიდრე გიორგი მეფე აჯანყებულ დიდგვარიანებს ებრძოდა, ეკლესიის მესვეურთ საეკლესიო კრება მოეწვიათ და როგორც კი მეფე საშიში აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ უკან დაბრუნდა, მას კრების მეთაურები წარუდგნენ და კრების სახელით ეკლესიის შეუვალობის აღდგენა, ე. ი. სამეფო გადასახადებისაგან საეკლესიო ქონების განთავისუფლება მოსთხოვეს. ომგადახდილი მეფე იძულებული იყო რეაქციულ დიდგვარიან აზნაურთა გავლენისათვის ეკლესიაში დროებით დაეთმო და საეკლესიო კრების მოთხოვნა შეუვალობის აღდგენის თაობაზე დაეკმაყოფილებინა.

თამარის გამეფება

გიორგი მეფეს ვაჟი არ ჰყავდა და მეფობის მემკვიდრე მისი ქალი თამარი გამოდიოდა. მეფეს ეშინოდა, რომ თამარის გამეფებას პოლიტიკური გართულება არ ასცდებოდა, თუ ეს გამეფება მისი, ე. ი. გიორგი მეფის, გარდაცვალების შემდეგ მოხდებოდა. ამიტომაც იყო, რომ 1178 წელს, აჯანყების ჩაქრობის უმაღლეს, გიორგი მეფემ თამარი დიდის ზემოთ აიყვანა სამეფო ტახტზე.

გიორგი მეფის უკმაყოფილო დიდგვარიანმა აზნაურებმა, ბუნებრივია, ერთი ხნით აქაც ღუმილი ამჯობინეს. მამა-შვილის მეფობა გაგრძელდა 1184 წლამდე, როცა გიორგი მეფე გარდაიცვალა.

თამარ მეფე. (ი. თოიძის ნახატი).

კანონი მეკობრეობის წინააღმდეგ

ქვეყნის სოციალ-პოლიტიკური კრიზისის ამ სურათს აგვირგვინებს 1179 წლის კანონმდებლობა: სახელმწიფო დარბაზმა შეიმუშავა ღონისძიება ქვეყანაში გავრცელებული მეკობრეობის წინააღმდეგ.

მეკობრეობა, როგორც აღვნიშნეთ, ღრმა სოციალური მოვლენა იყო და ის არც XII საუკუნის მეორე ნახევარში გაჩენილა. მეკობრეობა კლასობრივი ბრძოლის გამოვლინებაა და მეტ-ნაკლები სიძლიერით მუდამ თან ახლავს კლასობრივ ბრძოლას. ზოგჯერ კი ის, ამა თუ იმ სპეციფიკური პირობების ხელშეწყობით განსაკუთრებით ინტენსიური ხდება, სწორედ ასე ყოფილა XII საუკუნის მეორე ნახევარში, როდესაც იგი საქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრების „ნორმალურ“ განვითარებას დამუქრებია. ამიტომ ეს საკითხი სახელმწიფო დარბაზის საგანგებო ბჭობის საგანი შექმნილა. ფეოდალთა ამ საბჭოს განსაკუთრებული სასტიკი ზომები არ დაუშურებია მეკობრეობის აღმოსაფხვრელად. მეკობრეობდნენ კი იმ დროს, როგორც აღვნიშნეთ, უპირატესად მდამიორმოლაშქრენი, ასე რომ 1179 წლის კანონით დიდგვარიანი აზნაურები ჯანყებულ კლასობრივ მტერს სჯიდნენ, ხოლო მეფე ანადგურებდა თავის იმ მოკავშირე სოციალურ ფენას, რომელიც ახალ დროსა და ვითარებას ვერ შესწყობოდა.

დარბაზს მეკობართათვის სასჯელად „ძელსა ზედა ჩამორჩობა“ გაუჩენია. საამისო მოხელეები, მეკობართ-მძებნელები, ქვეყნის ყოველ მხარეში ამოქმედებულან. სადაც კი მოახლებდნენ მეკობრებს, განუკითხავად ჰკიდებდნენ სახრჩობელებზე, რომელნიც, სხვათა დასაშინებლად, ვზაჯვარედინებზე იყო აღმართული.

მიუხედავად ამ სასტიკი ადმინისტრაციული ღონისძიებისა, მეკობრეობა ვერ მოუსპიათ და 1179 წელს შემოდებული ეს კანონი XIII საუკუნის დამდეგსაც მოქმედებდა თურმე. ეს, როგორც ითქვა, იმის უმეტესი მოწმობაა, რომ ამ მოვლენას ჰქონდა ღრმა სოციალური ფესვები და მის წინააღმდეგ შიშველი ადმინისტრაციული ზომები, თუნდაც უმკაცრესი, უძლური იყო.

ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფო წყობილების შესაცვლელად

მომწიფებული პოლიტიკური კრიზისი უმაღვე გამოაშკარავდა, როგორც კი გიორგი მეფე გარდაიცვალა და სამეფო ტახტზე ახალგაზრდა ქალი აღმოჩნდა. დიდგვარიანმა აზნაურებმა დრო თავიანთი პოლიტიკური ზრახვების განაღდებისათვის შესაფერისად სცნეს.

როგორც ვიცით, გიორგი მეფემ თავისი ქალი თამარი 1178 წელს დასვა მეფედ. ეხლა, გიორგის სიკვდილის შემდეგ, დიდგვარიანმა დიდებულებმა თამარის, როგორც მეფის, უფლება საცილობლად გადააქციეს.

ბოლოს და ბოლოს დარბაზმა თამარის გამეფებას დასტური მისცა, ოღონდ საჭიროდ მიიჩნია მისი ხელმეორედ კურთხევა.

1184 წელსვე თამარი დიდი ზემოთ საქართველოს მეფედ დასვეს, მაგრამ მეფის კურთხევის ცერემონია ისეთი წესით შესრულეს, რომ ძველი დიდგვარიანი სახლების განსაკუთრებული მნიშვნელობა ტახტის მემკვიდრის სამეფო უფლებით აღჭურვის საქმეში საგანგებოდ იყო ხაზგასმული.

ასე დაიწყო დიდგვარიანმა აზნაურებმა გიორგი მეფის პოლიტიკური ნამოქმედარის „გადასინჯვა“.

იმავე ხანებში სამეფო ტახტს მეორე მარცხიც მოუვიდა. პატივმოყვარე მიქაელ კათალიკოზმა, დიდგვარიან მირიანის ძეთა შვილმა, ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესის თანამდებობა მისცა მეფის უერთგულეს პირს ანტონ გნოლისთავის ძეს. ასე რომ დიდგვარიანი აზნაურის მიქაელ მირიანისძის ხელთ იყო ამიერიდან არა მარტო ეკლესიის მართვა-გამგეობის საქმე, არამედ იგივე გახდა ყველაზე უფრო გავლენიანი ვაზირი მეფის კარზე — მეფის მეორე პირი.

დიდგვარიანმა აზნაურებმა შეტევა თანდათან განავითარეს. მათ ერთხმად განუცხადეს მეფეს, რომ აღარ დაემორჩილებოდნენ უგვარო დიდმოხელეებს, და მოითხოვეს თანამდებობა ჩამოერთმიათ ასეთ მოხელეთათვის. ეს „უგვარონი“ კი ისინი იყვნენ, ვისაც გიორგი მეფემ, უზადო ერთგულებისათვის, მოღალატე დიდგვარიან აზნაურთა თანამდებობა უწყალობა. გაფიცულმა დიდგვარიანმა აზნაურებმა უპირველეს ყოვლისა ნიშანში ამოიღეს მათთვის განსაკუთრებით საძლეველი ამირსპასალარი ყუბასარი და მსახურთუხუცესი აფრიდონი.

პოლიტიკური მდგომარეობა ისე გართულდა, რომ სამეფო კარი იძულებული გახდა დაეთმო დიდგვარიან გაფიცულთათვის და მეფის ერთგული ვაზირები გაეწირა.

დიდგვარიან აზნაურებს შორის, როგორც წესია, ატყდა ბრძოლა განთავისუფლებული ადგილების გამო. სწორედ ამ დროს გამოვიდა მეფის ერთ-ერთი ვაზირი ყუთლუ-არსლან მეჭურჭლეთუხუცესი, რომელსაც განზრახული ჰქონდა ამირსპასალარის თავისუფალი თანამდებობა დაეჭირა, და სახელმწიფო მმართველობის სავესებით გამოკვეთილი პოლიტიკური პროგრამა წამოაყენა. ყუთლუ-არსლანმა მოითხოვა, რომ ისანში (დღევანდელ ავღაბარში), მეფის სასახლის მახლობლად აეგოთ სპეციალური შენობა — „კარავი“ დიდებულთა შესაკრებლად. ამ კარავში დიდებულთა სხდომაზე უნდა გარჩეულიყო სახელმწიფო მართვა-გამგეობასა და უზენაეს მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული უმთავრესი საკითხები, მაგალითად, დიდსამოხელეო თანამდებობათა გაცემა და ჩა-

მორთმევა, სამოხელეო ქვეყნის წყალობა და სხვ. დიდებულთა ამ სხდომებს მეფე არ უნდა დასწრებოდა და მას მხოლოდ აღმასრულებელი ხელისუფლება რჩებოდა: მას უფლება ჰქონდა „სრულეყო“, ე. ი. ცხობრებაში გაეტარებინა კარავის სხდომებზე მიღებული გადაწყვეტილება.

ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური მოთხოვნების მიზანი იყო ისეთი სახელმწიფო წყობილების შექმნა, რომელშიაც რეალური ძალაუფლება ერთხელ და საბოლოოდ მოექცეოდა დიდგვარიან აზნაურთა ხელში; აღარ იქნებოდა შიში მეფის თვითმპყრობელური მიდრეკილების წინაშე; ძირძველ დიდგვარიან აზნაურთა ინტერესები საიმედოდ იქნებოდა დაცული და უზანო-უგვარობებს აღზევება-დაწინაურების გზა მოჭრილი ექნებოდათ; მეფე დიდგვარიან აზნაურთა ტყვე იქნებოდა.

ყუთლუ-არსლანის ეს პოლიტიკური პროგრამა იყო შემდგომი განვითარება, მაღალი საფეხური იმ საუკუნოვანი ბრძოლისა, რომელსაც ფეოდალური ოპოზიცია აწარმოებდა მეფის თვითმპყრობელური მიდრეკილების წინააღმდეგ.

სამეფო კარმა სწორად შეაფასა ყუთლუ-არსლანის მოთხოვნების შინაარსი: ცხადი იყო, რომ ამ მოთხოვნების განხორციელება საქართველოს მეფის „ხელმწიფობისა დასასრული“ იქნებოდა. თავის უახლოეს და უერთგულეს პირებთან მოთათბირების შემდეგ თამარ მეფემ ყუთლუ-არსლანის დაპატიმრება ბრძანა. მეთაურის დაპატიმრებამ მის თანაშეფიცულთა ძლიერი შეშფოთება გამოიწვია. ყუთლუს მომხრე დიდებულებმა ახალი ფიცით დაადგინეს, მეფის სასახლეზე იარაღით მისულიყვნენ, თუ ყუთლუ-არსლანს რამე დაუშავდებოდა და პატიმარი ბელადის უვნებლად განთავისუფლებაც მოითხოვეს.

ამ კრიტიკულ მომენტში მეფის კარმა მოქმედების მარჯვე გეზი იიღო. მოძრაობის მეთაურის დაპატიმრებით მან აზნაურულ ოპოზიციაში მერყეობა შეიტანა და თავისი პოლიტიკური წარმატება ამ ოპოზიციონერთა ერთიანობის სისუსტეზე ააგო. მართლაც და დიდგვარიანი აზნაურები მთლიანი მტკიცე მასა როდი იყო. სხვადასხვა წარმოშობის, სიძველისა და შეძლების ეს აზნაურები გამუდმებით ებრძოდნენ ურთიერთს და მეფის უფლებათა შეზღუდვის საკითხშიც ყველა ერთ აზრს არ ადგა.

მეფის კარმა ყუთლუ-არსლანის დასსთან მოლაპარაკება გამართა, თამარ მეფემ აჯანყებულებს ორი მანდილოსანი მიუგზავნა: ხოშაქ ცოქალი, დიდგვარიანი აზნაურის რატი ერისთავთ-ერისთავის დედა, და კრავაი ჯაყელი, აგრეთვე დიდგვარიან აზნაურ სამძივართა დედა. ამ ქალებმა მოახერხეს და აჯანყებულნი დაითათბირეს. ორივე მხარემ დათმო. ყუთლუ-არსლანი არ დაუსჯიათ, დიდგვარიანთა ცალკე კარავი უარყოფილ იქნა, მაგრამ აღარც

მეფეს რჩებოდა სახელმწიფო საკითხების ერთპიროვნულად გადაწყვეტის უფლება. ასეთი საკითხები ამიერიდან მეფეს უნდა გადაეჭრა სამეფო დარბაზის მონაწილე დიდებულთა „თანადგომითა და ერთნებაობითა“. ამრიგად, დიდგვარიან აზნაურთა საკრებულო დარბაზი მეფობის „თანაზიარი“ (მონაწილე) გახდა. მართალია, ეს იყო მეფის ძალა-უფლების მნიშვნელოვანი შეზღუდვა, მაგრამ დიდგვარიანთა სახლების ინტერესთა სხვადასხვაობის გამოყენებით მეფეს საშუალება ჰქონდა შესამჩნევად გაენელებინა დარბაზის ამ უფლებათა გაფართოების სიმწვავე.

ამ კომპრომისული შედეგების საბოლოოდ კმაყოფილი არც ერთი მხარე არ იყო. მეფეს ემიძიმებოდა დიდგვარიან აზნაურთა ჩარევა ისეთ საქმეში, რომელიც მხოლოდ მას ეკითხებოდა „ნებითა ღმრთისათა“. დიდგვარიანი აზნაურები კი საკმაო გარანტიას ვერ ხედავდნენ და შიშობდნენ, რომ მეფე ამ პირობებშიაც შეძლებდა უგვაროების დაწინაურებას და მსახურეულ სახლის შვილებს უპატიოდ დატოვებდა.

მაგრამ თავი და თავი იყო საქმის ამგვარად გადაწყვეტის ღრმა შეუსაბამობა საქართველოს საზოგადოებრივი განვითარების დონესა და ამ განვითარების ტენდენციებთან. სწრაფად მოზარდი ქვეყნის შემოქმედებითი ძალების ხელოვნურ შეფერხებას ემსახურებოდა დიდგვარიან აზნაურთა ეს კასტური ხასიათის პოლიტიკური ცდები. ამიტომაც სახელმწიფო წყობილების საკითხის ამგვარად გადაწყვეტა დიდხანს ვერ იბოვინებდა და სოციალ-ეკონომიურად სწრაფი განვითარების გზაზე მდგარი საქართველო ადრე თუ გვიან ამ წყობილების შეცვლას გარდაუვალს ყოფდა. ბრძოლა გრძელდებოდა.

საეკლესიო კრება მალე ამის შემდეგ მეფე შეეცადა გამოესწორებინა ეკლესიაში შექმნილი არასასურველი ვითარება. ეკლესიის საქმეების გასამართლად მეფემ საეკლესიო კრების მოწვევა ბრძანა. ისევე, როგორც დავით აღმაშენებელმა თავის დროზე, თამარმაც სცადა საგანგებოდ შეემზადებინა ეს კრება, რათა უზრუნველყო სასურველ ღონისძიებათა გატარება. მაგრამ მეფემ ვერც აქ მიაღწია სრულ გამარჯვებას. მართალია, კრებამ ზოგი ვინმე არასასურველი ეპისკოპოსი გააძევა მაღალი თანამდებობიდან, მაგრამ მიქაელ კათალიკოსს ვერაფერი დააკლო: ის ვერც გადააყენეს და მას ვერც მწიგნობართუხუცესობა დაატოვებინეს.

მეფის სახლობის საკითხი სამაგიეროდ ვერც რეაქციონერ დიდგვარიან აზნაურთა უკიდურესმა ფრთამ მოიპოვა მისთვის სასურველი წარმატება, როცა საქართველოდან გაძევებული რუსი უფლისწულის კვლავ გამეფებასთან დაკავშირებით თავისი რეაქციული ზრახვების განხორციელება იარაღით მოიწადინა.

ფეხასთან დაკავშირებით თავისი რეაქციული ზრახვების განხორციელება იარაღით მოიწადინა.

თამარ მეფის პირველი ქმარი გიორგი რუსი სუზდალის რუსეთის დიდი მთავრის ანდრია ბოგოლუბსკის შვილი იყო. იმ დროს ქართველები რუსეთს კარგად იცნობდნენ და უკვე დიდი ხანი იყო, მასთან ცხოველი ურთიერთობა ჰქონდათ.

გიორგი უფლისწულის თამარის ქმრად მოყვანა დარბაზის სხდომაზე გადაწყდა. რუსი უფლისწული ბიძას გამოეძევებინა სამშობლოდან და, ყივჩაყებთან შეკედლებული, ქალაქ სუნჯაში (იმიერკავკასიაში) იმყოფებოდა.

საქართველოში მოყვანილი გიორგი უფლისწული თამარ მეფის შესაფერის საქმრად სცნეს. ეს იყო 1185 წელს.

თამარის ქმრად გიორგი რუსის მოყვანის მომხრე ყველა არ იყო. მისი მოყვანის საკითხში დიდგვარიანთა სხვადასხვა ჯგუფი სხვადასხვა აზრს ადგა. თითოეული ჯგუფი თავისთვის სასურველ კანდიდატს ირჩევდა. იმჯერად რუსი უფლისწულის მომხრეთა დასმა გაიმარჯვა. ასე რომ გიორგი რუსი თავიდანვე საქართველოს სამეფო კარზე გაჩაღებული ბრძოლის არეში მოჰყვა.

სულ რაღაც ორიოდ წლის შემდეგ გიორგი რუსი იძულებულყვეს თამარს გაეყოლა, საქართველო დაეტოვებინა და კონსტანტინოპოლში გახიზნულიყო. 1189 წელს თამარს შერთეს მეორე ქმარი, საქართველოს სამეფო კარზე გაზრდილი, ოსთა მეფის შვილი, დავით სოსლანი. იმას კიდევ დიდგვარიან აზნაურთა გარკვეული ჯგუფი ემხრობოდა. უკმაყოფილო მოწინააღმდეგეთა ჯგუფი გარეგნულად მიღუმებული იყო და შესაფერის დროს ელოდა.

ეს დროც მალე დადგა. 1191 წელს გიორგი რუსი კონსტანტინოპოლიდან არზრუმს მოსულიყო და საქართველოში შემოსასვლელად პოლიტიკურ ნიადაგს სინჯავდა. უკმაყოფილო დიდგვარიან აზნაურთა ჯგუფმა, რომელშიც აქტიურობით გამოირჩეოდნენ გუზან ტაოელი, ბოცო სამცხის სპასალარი და, განსაკუთრებით, მსახურთუხუცესი ვარდან დადიანი, მხარი დაუჭირა გიორგი რუსს. მათი ხელშეწყობით ტახტის მძიებელი არზრუმიდან სამცხეზე გამოვლით იმერეთს მოვიდა და გეგულთში სამეფო ტახტზე დაჯდა. რა თქმა უნდა, ამ ძველ დიდგვარიანებს საკუთარი პოლიტიკური ანგარიში ამოქმედებდა, როცა თამარ მეფისა და დავით სოსლანის წინააღმდეგ და გიორგი რუსის მხარეზე გამოდიოდნენ. აჯანყებულებმა ყოველ მხრივ შემოიკრიბეს ძალები და ორი მიმართულებით თბილისზე წამოვიდნენ, მაგრამ თამარ მეფისა და დავით სოსლანის მომხრეებმა მძიმედ დაამარცხეს ისინი: ერთი რაზმი — ჯავახეთში, მეორე — შიდა ქართლში. ეს იყო იმავე 1191 წელს.

აჯანყებულნი და მათი მეფე მოწინააღმდეგეს დანებდნენ. დამარცხებულნი შესაფერისი სიმკაცრით არ დაუსჯიათ. გიორგი რუსიკვლავ გააძევეს, სხვებს დანაშაული აპატიეს. ეს იყო ოლონდ, რომ აჯანყების მონაწილე დიდგვარიანებმა დაკარგეს სახელმწიფო სამოხელეო თანამდებობანი, რომელნიც თამარის მომხრე დიდგვარიანებმა დაიჭირეს.

ასე დამთავრდა ცამეტწლოვანი პოლიტიკური კრიზისი. ორი უკიდურესი მიმართულება სახელმწიფო წყობილების საკითხში — მეფის შეუზღუდველი თვითმპყრობელობისა და დიდგვარიან აზნაურთა სრულუფლებიანობის მომხრეობა („კარავისელობა“) — ფეოდალური საზოგადოების შიგნით მიმდინარე ღრმა სოციალური პროცესის პოლიტიკურ გამოვლინებას წარმოადგენდა.

ბრძოლა არც ერთი მიმართულების სასარგებლოდ არ გადაწყვეტილა. მხარეები ურთიერთისადმი დათმობის გზით მორიგდნენ, მაგრამ ეს იყო დროებითი ზავი, რადგან ნამდვილად არასოდეს მორიგებულან და ვერც მორიგდებოდნენ ის საზოგადოებრივი ძალები, რომელნიც სულ უფრო და უფრო ღრმად უპირისპირდებოდნენ ერთიმეორეს და ამ ზედნაშენ პოლიტიკურ მოვლენათა საფუძველს წარმოადგენდნენ.

§ 8. საბაგეო პოლიტიკური ურთიერთობა XII საუკუნის მიწურულს და XIII საუკუნის დასაწყისში

მოქნილი და ძლიერი სამხედრო ორგანიზაციის შამქორის ომი საშუალებით ქართველებმა შეძლეს ინიციატივა მთლიანად ხელთ ეგდოთ და თურქ დამპყრობელთა წინააღმდეგ საერთო შეტევაზე გადასულიყვნენ. შარვან-რანიდან მოკიდებული ვიდრე ბასიან-სპერამდე ციხე-ქალაქები და ყიშლადიალადები ზედიზედ ხელიდან ეცლებოდათ დამპყრობლებს.

ქართველ მონაპირეთა შეუხელებელი აქტიურობით უკიდურესად შევიწროებულმა თურქებმა საქართველოს გასატეხად კოალიციური ლაშქრობის მოწყობა განიზრახეს. ამ მიზნით მათ ბაღდადის ხალიფას მიმართეს, თავიანთი საჩივარი მოახსენეს და განზრახულ საქმეში დახმარება სთხოვეს. ბაღდადის ხალიფა, აღმოსავლეთის მაჰმადიანთა რელიგიის მეთაური, „მართლ-მორწმუნეთა“ დაცვას“ ქრისტიანების მხრივ „შევიწროვებისაგან“ თავის მოვალეობად სთვლიდა. ხალიფამ ენერგიულად დაუჭირა მხარი მოჩივართა წამოწყებას. მან უხვად გაიღო ფული კოალიციური ლაშქრობის მოსაწყობად, ბრძანება დაგზავნა ახლო და შორეულ მუსლიმანურ სამფლობელოებში და ყველას საომ-

რად მოუწოდა; ხალიფური დროშაც კი, უძლეველობის ნიშნად, მან ამ „მორწმუნეთა ლაშქარს“ წაუმძღვარა.

ხალიფას ამ იდეური და ნივთიერი დახმარებით ადერბაიჯანის ათაბაგმა (იგულისხმება სპარსეთის ადერბაიჯანი) აბუბექრმა აღმოსავლეთის თურქთა დიდძალი ლაშქარი შემოიყარა. ლაშქრის შეყრას მტერი საიდუმლოდ აწარმოებდა. ისე რომ საქართველოს სამეფო კარმა ათაბაგის განზრახვა მხოლოდ მაშინ გაიგო, როცა მტერი უკვე შეყრილი იდგა ადერბაიჯანში და კავკასიისაკენ წამოსასვლელად პირი ექნა.

აბუბექრ ათაბაგმა პირველად აღსართან შარვანშაჰის დასჯა გადაწყვიტა. აღსართანი საქართველოს მეფის ყმადნაფიცი იყო და ათაბაგის სახლის შიგნით მიმდინარე ბრძოლაშიც აბუბექრის სამტროდ გარეუღიყო. აბუბექრმა აღსართანი შარვანიდან გამოაძევა. ლტოლვილმა შარვანშაჰმა თავის მფარველს, საქართველოს მეფეს მომართა და ათაბაგის წინააღმდეგ შეელა სთხოვა. თამარ მეფემ შარვანშაჰს დახმარების იმედი მისცა და სასწრაფოდ ლაშქრის შეყრა ბრძანა. ათ დღეში ქართველთა ჯარის მობილიზაცია დასრულდა და ის დავით სოსლანის წინამძღოლობით მტერს გაეგება. ომი მოხდა 1195 წელს შამქორის მიდამოებში. თურქთა შეერთებული ლაშქარი სასტიკად დამარცხდა, შამქორიცა და განძაც გამარჯვებულ ქართველებს დანებდა.

შამქორის ომს ის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რომ მან ნათელყო ქართველთა სამხედრო ძალის უპირატესობა ახლო აღმოსავლეთში.

ბრძოლა გრძელდებოდა და ამიერიდან ქართველთა შეტევა კიდევ უფრო ძლიერდებოდა, ხოლო თურქ დამპყრობელთა წინააღმდეგობის ძალა შესამჩნევად კლებულობდა. თანდათან საქართველოს მეფეს დამორჩილდნენ გელაქუნის (სევანის ტბის) გარშემო ქვეყნები, არარატის დაბლობის სომხური თემები, ჭოროხის ხეობის ზემონაწილი.

სასომხიდილი თურქი მიმართველები საქართველოს მეფის ყმადნაფიცობას ამჯობინებდნენ და ყოველწლიური ხარკის გადახდით მშვიდობის მოპოვებას ცდილობდნენ.

XIII საუკუნის დამდეგისათვის საქართველოს ტრაპიზონის სამეფოს მეფის კარზე მომწიფდა აზრი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე ისეთი ქრისტიანული სამეფოს შექმნისა, რომელიც საქართველოს აქტიურად დაუჭერდა მხარს თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ბიზანტია იმ დროს მეტად შევიწროებული იყო. კეისრის ტახტის გარშემო ბრძოლას ბოლო არ ეღებოდა, თურქები შეტევაზე გადმოსულიყვნენ, ხოლო დასავლეთევროპელი „ჯვაროსნები“ საკეისროს დაპყრობასა და იქ დამკვიდრებას ლაშობდნენ. საქართველოს დასავლეთის მხრიდან